



# **Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1923**

<https://hdl.handle.net/1874/9539>

JAARBOEKJE  
VAN HET  
OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP  
„NIFTARLAKE”  
1923



ELECTR. DRUKKERIJ H. J. SMITS  
OUDE GRACHT 231 - UTRECHT

**L. S.**

*Aangezien de rekening van het genootschap over 1922 een nadeelig saldo aanwijst, moest de omvang van dit jaarboekje eenigszins beperkt worden.*

*Aan de schrijvers van de artikelen betuigen wij hartelijk dank voor de moeite, die zij zich hebben willen getroosten.*

*De Redactie van het Jaarboekje:*

*J. G. TH. GREVENSTUK.*

*Dr. D. A. W. H. SLOET.*

*J. W. VERBURGT.*

*October 1923.*



## BESCHERMHEER.

Mr. Dr. F. A. C. Graaf VAN LYNDEN VAN SANDENBURG,  
*Commissaris der Koningin te Utrecht.*

---

## BESTUUR.

J. W. VERBURGT, Leiden, *Voorzitter.*  
J. G. Th. GREVENSTUK, Baambrugge, *Secretaris.*  
D. DE ZWART Jr., Amsterdam, *Penningmeester.*  
Dr. D. A. W. H. SLOET, Abcoude, *Bibliothecaris.*  
J. D. BASTERT, Breukelen.  
W. H. KOOMANS, Abcoude.  
Dr. J. A. PORTENGEN, Vreeland.

} Dageel. Bestuur.

Mevr. H. W. J. SCHAAP—Van der Pek, te Ankeveen.  
V. L. Baron VAN BOETZELAER, te Twello.  
M. ONNES VAN NYENRODE, te Utrecht.  
J. WARMOLTS, te Kortenhoef.  
E. A. H. A. VAN DE VELDE, te Loenen.  
N. BASTERT, te Loenen.  
Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEIN, te Loosdrecht.  
Dr. A. M. HARTOG, te Maarssen.  
Mr. W. H. KÖHLER, te Maarssen.  
WILLEM VAN LEUSDEN, te Maarsseveen.  
Mr. W. B. WESTERMANN, te Maarssen.  
Mr. H. J. DOUDE VAN TROOSTWIJK, te Nieuwersluis.  
Jhr. J. K. LAMPSINS VAN DEN VELDEN, te Utrecht.  
E. G. WENTINK, te Utrecht.  
KEES VALKENSTEIN, te Vleuten.  
L. SCHIETHART, te Vreeland.  
F. C. C. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN, te Zuilen

## LEDEN.

### *Abcoude:*

J. de Bruijn.  
Joh. Gebhard.  
J. M. C. van Kempen.  
W. H. Koomans.  
Th. Moinat.  
Jos. Niemer.  
W. F. Pape.  
Joh. Rentinck.  
J. F. G. Rincker.  
Mevr. Roos Vlasman-Lingeman.  
W. W. E. Rosenkötter.  
Past. Dr. D. A. W. H. Sloet.  
J. Trouw.  
Joan Vis.  
Luit. J. Th. H. van Weeren.  
S. C. van der Werff.

### *Amsterdam:*

Dr. L. Alma.  
M. G. H. Andriessen.  
A. J. Boom.  
Dr. M. van Haaften.  
P. Jansen Hzn.  
P. J. Kater.  
L. P. G. Kerkhoff.  
H. L. Klein.  
Dr. C. de Rooij.  
Th. J. Verriijn Stuart.  
J. Vriesendorp.  
Mr. P. L. de Vries Feijens.  
L. A. Weinrich.  
E. W. Wijers.  
D. de Zwart Jr.

### *Ankeveen:*

P. J. Eijma.  
E. R. D. Schaap.  
Mevr. H. W. J. Schaap van der Pek.

### *Baambrugge:*

Mej. D. van Doorn.  
J. G. Th. Grevenstuk.  
Th. E. Grevenstuk.  
Mej. Wilh. F. Grevenstuk.  
C. P. de Groot.  
C. F. Jonkhart.  
A. Schoenmaker.

### *Baarn:*

Mevr. E. H. Rutgers van Rozenburg—Baronesse van Hardenbroek.  
P. E. Tegelberg.

### *Bilthoven:*

D. R. Buma.  
K. P. Maclaine Pont.

### *Breukelen:*

J. D. Bastert.  
D. J. M. Bianchi.  
Johan Bleeker.  
A. H. Colenbrander.  
C. G. Hoekstra.  
G. C. Hoekstra.  
Mr. M. P. Th. à Th. van der Hoop van Slochteren.  
C. de Joncheere.  
E. B. van Julsingha.  
H. J. van 't Lindenhout.

## VII

C. W. Matthes.  
Hans Matthes.  
Deken P. W. A. Pieck.  
Ph. J. Schippers.  
Dr. K. de Snoo.  
Mevr. S. A. de Snoo-Sillevis.  
Mr. W. F. E. Spiering.  
B. G. P. Verbiest.  
C. de Vries.  
Mej. J. M. E. Willink van  
Collen.  
Mej. M. E. Willink v. Collen.

### *Bussum:*

Jan de Grijs.

### *'s-Graveland:*

Mr. D. J. A. Baron van  
Harinxma thoe Slooten.

### *'s-Gravenhage.*

Bureau der Rijkscommissie  
voor de Monumenten.

### *Groningen:*

Kapelaan F. J. Schoemaker.

### *Haarlem:*

C. Maarschalk.

### *Heemstede:*

J. C. Brand Jr.

### *Hengelo (O.):*

Kapelaan W. M. A. van Rijn.

### *Hilversum:*

C. L. Heek.  
Kolonel E. Luden.  
C. Metzelaar.

P. A. Pijnappel.  
Dr. M. Schönfeld.  
O. Streutgers.

### *Kockengen:*

Pastoor J. J. Swildens.

### *Kortenhoef:*

Ds. J. van Bruggen.  
J. Warmolts.

### *Krommenie:*

P. van Walbeek.

### *Laren:*

Mevr. W. M. Terpstra-  
Reerink.

### *Leiden:*

J. W. Verburgt.

### *Loenen:*

N. Bastert.  
G. J. Dokkum.  
G. Fikkert.  
J. van Holthoon.  
H. Hissink.  
I. A. Lantsheer.  
Mr. H. P. Loggere.  
L. L. Posthuma.  
J. H. C. van Reenen Jr.  
J. Roozenschoon.  
N. W. Baron van Till.  
E. A. H. A. van de Velde.

### *Loenersloot:*

Pastoor B. J. Brouwer.  
Ir. E. Middelberg.  
Mevr. de Wed. G. A. A.  
Middelberg-Hallmann.

*Loosdrecht:*

Prof Dr. A. C. Bouman.  
 C. J. Hacke van Mijnden.  
 Jhr. Q. J. van Swinderen.  
 Jhr. C. H. C. A. v. Sypesteyn  
 W. Voogsgeerd.

*Maarssen:*

Pastoor Dr. Alph. Ariëns.  
 R. H. Driessen.  
 F. J. de Freytag.  
 A. M. Hartog.  
 L. G. James.  
 E. A. le Jolle.  
 J. M. de Muinck Keizer.  
 Mr. W. H. Köhler.  
 Dr. A. R. van Linge.  
 A. T. Plomp.  
 Mej. J. K. Plomp.  
 Ds. M. J. Sanders.  
 J. B. Scheuer.  
 C. W. E. v. Voorst v. Beest.  
 J. P. van Voorst van Beest.  
 C. E. Wolff.  
 Mr. W. B. Westermann.

*Maarsseveen:*

Willem van Leusden.  
 Frans Smithuysen.  
 H. Schoenmaker Ezn.

*Maartensdijk:*

J. L. Krom Hzn.  
 Dr. J. J. F. Steijling.

*Mijdrecht:*

Pastoor J. Heerschop.

*Nederhorst-den-Berg:*

Mevr. C. A. Pos—Kofod.  
 Mej. J. W. H. Spruit.

*Nieuwersluis:*

Mr. E. van Beusekom.  
 Mr. H. J. Doude v. Troost-  
 wijk.  
 A. Baron de Girard de Miellet  
 van Coehoorn.  
 Mr. U. H. van Notten.

*Nigtevecht:*

Th. E. B. Honders.  
 M. H. Laddé.

*Renkum:*

Kapelaan A. van Hofslot.

*Rhenen:*

J. Houtman.  
 Dr. F. C. Wieder .

*Rotterdam:*

Bibliotheek der gemeente  
 Rotterdam.

*Soest:*

Jhr. P. P. de Beaufort.

*Soesterberg:*

J. P. de Keizer.

*Twello:*

V. L. Baron van Boetzelaer.

*Utrecht:*

D. P. Becker.  
 J. B. P. Biegelaar.  
 Dr. C. Broeksmit.  
 Mr. A. de Bussy.  
 Mej. E. W. Guldemont.  
 Pastoor L. J. v. d. Heijden.  
 Jhr. C. H. Hooft Graafland.  
 O. Jonker.



## IX

Jhr. J. K. Lampsins v. d.  
Velden.  
Jan van der Lip.  
M. Onnes van Nyenrode.  
D. Philips.  
Jhr. L. Quarles van Ufford.  
Prof. Dr. F. Roels.  
E. P. W. van Schaik.  
Mr. W. C. Schuylenburg  
P. J. G. Verburgt.  
E. G. Wentink.

### *Vleuten:*

Kees Valkenstein.

### *Vreeland:*

Ds. H. Th. Barbas.  
C. Blatt.  
H. N. Blatt.  
P. J. C. Blatt.  
W. H. M. Brouwer Ancher.

G. H. Hooft van Vreeland.  
C. A. Lion Cachet.  
Dr. J. A. Portengen.  
L. Schiethart.

### *Weesp:*

W. A. van Dockum.  
Th. J. Houtman.

### *Weesperkarspel:*

J. C. F. Bletz.

### *Winterswijk:*

J. L. Thielking.

### *Zuilen:*

J. Jonker Gzn.  
F. C. C. Baron van Tuyli  
van Serooskerken.

### *Zwolle:*

Dr. G. A. B. Fijn van Draat.

## DONATEURS.

### *Hilversum:*

„De Gooi- en Eemlander”.

### *Amsterdam:*

Mr. R. H. Erdmann.

## BEGUNSTIGERS.

### *Abcoude:*

Mevr. H. C. v. Weeren—  
Moinat.  
D. van Teesling.

### *Baambrugge:*

G. Feringa.  
J. van Heerden.  
W. C. Smuling.

### *Breukelen:*

S. Breuninghoff.  
A. Griffioen.  
J. H. M. Janse.  
Ds. C. J. H. Verweij.

### *Kortenhoef:*

J. C. Koops.

### *'s-Gravenhage:*

Mej. Dr. A. J. Portengen

## IN MEMORIAM.

C. J. Naerebout te Breukelen

J. C. Keg te Hilversum.

## Jaarverslag.

't Verslag over het afgelopen genootschapsjaar kan zeer kort zijn.

Over de Algemeene Vergadering, die op 13 Juni in het Hotel „de Kampioen” te Nieuwersluis werd gehouden, valt weinig te zeggen. De secretaris bracht het jaarverslag uit en de rekening van den penningmeester werd door de heeren Schiethart en van der Lip nagezien en accoord bevonden.

Na eene uitgebreide bespreking werd besloten om de contributie niet te verhoogen, omdat men vreesde dat dit het ledental zou doen afnemen.

Een voorstel om eene excursie te houden naar het Centraal Museum en het kasteel Heemstede te Houten werd aangenomen. De regeling hiervan werd aan eene commissie, bestaande uit de heeren Lampsins van den Velden, van der Lip, J. D. Bastert en Verburgt, opgedragen.

Ten slotte werd besloten om weder een jaarboekje uit te geven.

Op Donderdag 3 Augustus 1922 vereenigden zich vele leden met hunne dames in het Centraal Museum, het voormalig Sint Agnes-Klooster te Utrecht, waar zij onder de deskundige leiding van ons medelid Mr. W. C. Schuylenburg, gemeente-archivaris en directeur van het Museum, en Jkvr. Dr. C. H. de Jonge, conservatrice, de belangrijke verzameling oudheden en kunstschaten bezichtigden.

Na afloop hiervan reed het gezelschap in auto's naar de deftige patriciërs woning op de Plompetorengracht, waar de voorzitter der Excursie-Commissie Jhr. Lampsins van den Velde, aan de deelnemers een lunch aanbod.

Om half drie vertrok men in vier groote auto's naar het kasteel Heemstede waar men gastvrij door de familie Heymeyer werd ontvangen. Na bezichtiging van het kasteel en het park werd op dezelfde wijze den terugtocht aanvaard.

De deelnemers waren ten hoogste voldaan over alles, wat zij zoowel in het Museum als op het kasteel, gezien hadden.

Namens het genootschap wordt hier nogmaals dank gebracht aan den heer Schuylenburg en Jkvr. de Jonge voor de even

## XII

aangename als deskundige leiding bij den rondgang door het Museum, aan Jhr. Lampsins van den Velden voor de buitengewoon gastvrije ontvangst in zijne woning en aan de familie L. J. Heymeyer voor de gulle, prettige wijze, waarop zij de leden van Niftarlake in de gelegenheid heeft gesteld om het kasteel Heemstede te bezichtigen.

In het laatst van het jaar verscheen het tiende jaarboekje, Verschillende schrijvers hadden het weder mogelijk gemaakt om het boekje uit te geven. Aan al de auteurs, die zich sedert 10 jaren belangeloos zooveel moeite getroost hebben om vele, lang vergeten gebeurtenissen op te sporen en die zoo'n oneindige verscheidenheid van onderwerpen, betreffende de Vechstreek in het jaarboekje behandeld hebben, hulde en dank!

Er werd dit jaar slechts één lezing gehouden. Langzamerhand wordt het moeilijker om sprekers te vinden, die bereid zijn om belangeloos een lezing te houden. En aangezien de geldmiddelen niet veroorloven om buitengewone dingen te doen, moest het bestuur zich tot deze eene lezing beperken.

Op 5 April 1923 werd door den heer A. E. Remouchamps, werkzaam bij 's Rijks Museum van Oudheden te Leiden, eene lezing gehouden in „de Harmonie” te Maarssen en wel over de Romeinsche Vecht. Deze interessante lezing werd door de aanwezigen met groote belangstelling gevolgd.

Door den heer W. van Rede te Rotterdam werd aan het genootschap een overdruk aangeboden van zijne (in het weekblad gewijd aan de belangen van Rotterdam verschenen) artikelen getiteld „Van Oude tijden<sup>1)</sup>).

Toen men het op de vorige Algemeene Vergadering niet wenschelijk vond om de contributie te verhoogen, werd besloten om ieder in zijn kring te trachten het ledental uit te breiden. Op enkele loffelijke uitzonderingen na, is hiervan echter niet veel te bemerken geweest, ofschoon dit met weinig moeite had kunnen geschieden.

Het aantal leden bedraagt thans 182.

Uitgebracht op de Alg. Vergadering in het Hotel „de Kampioen” te Nieuwersluis 4 Juli 1923.

De Secretaris, J. G. TH. GREVENSTUK.

---

<sup>1)</sup> Uitgegeven door „de Maasstad” te Rotterdam.

### XIII

Voor de reparatie van het oude kerkje te Kortenhoef heb ik tot dusverre ontvangen 1 gift ad *f* 50.—, 1 ad *f* 25.—, 2 ad *f* 10.—, 1 ad *f* 2.50 en 1 ad *f* 2.—, tezamen *f* 99.50, welk bedrag door mij is overgemaakt.

Aan de schenkers is door ons medelid Ds. J. van Bruggen te Kortenhoef bericht van ontvangst met dankbetuiging gezonden.

J. G. Th. G.

---

## STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN OVER HET 11<sup>DE</sup> GENOOTSCHAPJAAR 1922

### ONTVANGSTEN:

Contributie:	
190 Leden .. .. .	f 477.50
3 Donateurs .. .. .	" 20.—
18 Begunstigers.. .. .	" 18.—
Nagek. van 2 Leden over 1921 .. .. .	" 5.—
	f 520.50

Opbrengst verkochte Jaarboekjes .. .. .	" 2.—
Excursie Utrecht:	
Biidrager deelnemers .. .. .	" 172.50
Nadeelig saldo op heden .. .. .	" 159.10
	f 854.10

### UITGAVEN:

Nadeelig saldo vorig jaar .. .. .	f 3.46
Jaarboekje 1922 .. .. .	" 427.44
Excursie Utrecht .. .. .	" 222.90
Lezing te Abcoude .. .. .	" 64.85
Lezing te Breukelen .. .. .	" 61.06
Diversen .. .. .	" 74.39

f 854.10

31 December 1922.

D. DE ZWART Jr.,  
Penningmeester.

## Geneeskundige hulp op het platteland in de 17e en 18e eeuw.

---

Dat het met de geneeskundige hulp op het platteland in vroegere eeuwen treurig gesteld was, is algemeen bekend. De dorpelingen moesten voor hun ziekten en kwalen meestal hulp zoeken bij barbiers, die ook het baantje van chirurgijn uitoefenden en bij kwakzalvers, die met een mooi praatje hun dikwijls waardelooze medicamenten aan den man brachten.

De notulen van den kerkeraad te Baambrugge vermelden eenige bijzonderheden, die een eigenaardig licht werpen op het gehalte van dergelijke heelmeesters en kwakzalvers.

In 1659 verzocht Mr. Pieter, chirurgijn te Baambrugge aan den kerkeraad aldaar om eene attestatie van zijn handel en wandel. Dit document werd hem echter niet ter hand gesteld omdat men meende, dat men om verschillende redenen „met geen goede conscientie hem een goede attestatie geven kon”.

Wel kreeg hij in plaats daarvan eene vermaning tot „christelycke sedicheyt ende godsalicheyt”.

De vermaning hielp echter weinig, want kort daarna wordt vermeld „hoedat Mr. Pieter chirurgijn hem verlopen heeft in een groote sonde van dronckenschap en ongebonden lossicheyt”. Hij werd onder censuur gesteld en voortdurend vermaand om zijn leven te beteren; maar zonder succes. Eindelijk in 1661, toen hij weder „over voorighe sonden aengesproken ende bestraft wiert”, betuigde hij zijn leedwezen en werd hij van de censuur ontheven.

Het beviel Mr. Pieter echter maar matig, dat hij voortdurend nagereden werd. Weldra vertrok hij met zijne vrouw naar Amsterdam, en verzocht nogmaals om eene attestatie, die hem vroeger wegens losbandigheid en dronkenschap geweigerd was.

De kerkeraad gaf nu een attestatie „maer niet nae de gewoone styl, maer simpel gesont in den geloof”.

Eenigen tijd later behandelde de kerkeraad een klacht tegen zekeren Jan Tijmensen, van wien „quaet rapport was gedaan; onder anderen dat hij geheel absenteert van 't gehoor des Goddelycken Woorts ende dat hy verleden weeck met een Lantloopster op de been is geweest 2 à 3 dagen". Dit uitstapje was hem echter slecht bekomen, want „syn vrouw hem t' Abcoude van dat vrouwmensch hebbende gehaelt, sy t' samen hier in een herberch syn geraeckt, alwaer sy heftich keven ende oock malcanderen sloegen, stellende het geheele dorp in roer, Jan Tymensen van syn vrouw een gat in syn been krygende".

Het verder relaas, zijnde min of meer pikant en niet ter zake dienende, zal ik maar niet vermelden.

Natuurlijk moest hij voor den kerkeraad verschijnen, maar „gelyck hy stout was in 't spreken, ontkenet meest alles". Hij had, naar zijn zeggen, slechts één dag met de landloopster, die zich voor een „Kostlycke meestresse" uitgaf, gegeten en gedronken. Verder zou hij voor haar 100 gulden uit de Wisselbank te Amsterdam lichten en daarvoor 30 gulden ontvangen. Het overige geld zouden zij gebruiken om „Kostelycke Salven ende Speceryen" te bereiden, waarmede zij dan samen door het land zouden trekken. Dank zij de tusschenkomst van den kerkeraad werden de plannen van deze kwakzalfster en haar welbespraaken metgezel verijdeld, zoodat de lijdende menschheid voor deze kostelijke zalf gespaard bleef.

Had men vroeger veel te stellen gehad met Mr. Pieter, zijn opvolger, Mr. Thomas was geen haar beter. In 1677 deelde de predikant mede, dat hij een zeker lidmaat over „eenige feyten seer ruchtbaer in 't Dorp" aangesproken had om de zaak te onderzoeken, doch dat de aangesprokene niets van een dergelyk onderzoek moest hebben, maar „ter contrarie in veele harde injurieuse woorden, gemenght met vloecken en vuyl spreekken, in groote hefticheyt en toorne uytgevaren was".

In de daarop volgende week ging de dominé met een ouderling naar de woning van Mr. Thomas den chirurgijn om eene boetpredikatie te houden. De ontvangst was echter alles behalve feestelijk. Mr. Thomas toonde niet het minste berouw of leedwezen, maar had zich integendeel opnieuw „in qualyck spreken ende groote bitterheyt seer onbetamelyck ende onmanierlyck tot groote ontsteltenisse van den predicant en ouderlingh

uytgelaten. De Eerwaarde Kerckenraet met droefheyt dit rapport gehoord hebbende ende siende dat hij obstinatelyck in syn sonden voortgaet, verstaet, dat Mr. Thomas voornoemt van de Tafel des Heeren sich sal hebben te onthouden, totdat berouw betoont ende afstant van syn sonden ghedaen sal hebben". —

De dominé had echter geen lust om er zoo spoedig weer heen te gaan, maar schreef een briefje, dat door den schoolmeester bezorgd werd.

Intusschen toonde Mr. Thomas niet de minste neiging tot toenadering en beweerde, dat hij niets misdaan had. Als hij vernam, dat de predikant huisbezoek zou doen, zorgde hij dat hij niet thuis was. Herhaaldelijk komt zijn naam nog in de notulen voor met de mistroostige bijvoeging „manet in statu”.

Eindelijk, in 1680, ging hij uit eigen beweging naar den predikant „ende aldaer voor denselve als voor den Heere betuycht hebbende berouw ende leetwesen te hebben van die sonden om welker wille hij dus langh van de Tafel des Heeren afgehouden was geweest ende ook beloofd heeft sich voortaan van die en andere sonden na vermogen te sullen wachten”.

Hiermede was de zaak in orde. Na een ernstige vermaning werd de censuur opgeheven „’t welck den Broederen wel bevallen is”.

Mr. Thomas was dus weer in genade aangenomen, maar toch schijnt men niet veel vertrouwen in zijn bekwaamheid gehad te hebben, want in 1694 betaalde de diaconie aan zekeren Mr. Hommes *f* 10.— „voor medicamenten gebruyct aan ’t quade been van Lucas den Tuynman”. Later schijnt men echter van opinie veranderd te zijn, want twee jaar later betaalde men aan Mr. Thomas *f* 12.— voor het „meesteren over Grietjes Block been”, waarvoor Dr. Johan de Witt de medicijnen leverde.

Sedert den bouw van zoovele buitenplaatsen te Baambrugge was de behoefte aan een ervaren geneesheer grooter geworden en daaraan zal het wel te danken zijn, dat Dr. de Witt zich in het laatst der 17e eeuw te Baambrugge vestigde, waar hij in 1706 ouderling werd.

Nog een andere „meester” was op zekeren dag spoorloos verdwenen. Later bleek, dat hij zijn vroeger beroep van zee-man weer opgevat had!



De diaconie zag er soms niet tegen op om zoo noodig elders hulp voor de gealimenterden te zoeken, gelijk blijkt uit de notulen van 27 Aug. 1700:

„Nadien men verstaet dat er een Mr. te Breukelen is, die medicinale baden gebruyct om dese ende gene accidenten (ook lammigheydt) daerdoor te cureren ende Lambert Elbertsen alhier nu eenige jaren een heupquale gehad heeft, waerdoor onbequaem is om syn werck te doen ende met syn huysgesin tot laste van de diaconye is, so wert verstaen, dat men eens nader die saak onderzoeken sal, om te vernemen of ook eenige goede effecten door die badstoven geschiet zijn ende sullen dan de diaconen met die Mr. spreken ende de onkosten dien-aengaende dragen, op hope of 't God beliefte, dat de voornoemde persoon eenige beterschap daerdoor ontfangen mochte”.

't Onderzoek was gunstig uitgevallen, maar of de patiënt baat bij de behandeling heeft gevonden wordt niet vermeld.

In ieder geval heeft de kuur niet lang geduurd, want zes weken later werd aan Nicolaas Nimaal, chirurgijn te Breukelen 21 gulden 18 stuivers uitbetaald wegens het behandelen van Lambert Elbertsen.

Uit een post uit het rekenboek blijkt, dat de Diaconie in zeer delicate gevallen ook hulp in de stad zocht: „Een douceur aan de moeder in het Lazarushuis voor 't genezen van 't hoofd van Herman Pietersz *f* 3—”.

Hebben wij hiervoren gezien hoe de chirurgijns door vermaningen en censuur op het pad der deugd werden teruggedleid, nu komt er een, die een pak slaag kreeg. Of het verdiend of niet verdiend was, meldt de historie niet.

Toen de chirurgijn Mr. Jacobus Vrients op een middag van het jaar 1712 uit zijn woning kwam, werd hij door zekeren Jan Corze met een stok afgeranseld, waarna de beide mannen handgemeen raakten.

Terwijl zij aan het vechten waren, kwam de predikant met een ouderling voorbij en het gevolg hiervan was dat Jan Corze voor den kerkeraad gedaagd werd en „scerpelyck bestraft”. Door tusschenkomst van den dominé werden de beide mannen met elkander verzoend, maar Vrients heeft niet lang meer geleefd en liet zijn huisgezin in betrekkelyk kommervolle omstandigheden achter.

In 1716 verklaarde zijne weduwe Maria Aijtsma voor Notaris Mooy te Kortenhoef, dat zij onmachtig was om met hare familie te bestaan en daarom met hare kinderen onderstand van de Diaconie genoot. Zij was voornemens eenige effecten, die zij bezat, te gelde te maken en machtigde de diakenen te Baambrugge om haar huis dat naast de kerk aldaar op erfpacht stond, met inbegrip van den chirurgijnswinkel en toebehooren te verkoopen. De geheele zaak bracht *f* 400.— op. De toenmalige kerkmeesters lieten de arme weduwe nog *f* 48.— voor 6 jaar erfpacht betalen, en aan den chirurgijns gildeknecht te Amsterdam werd *f* 4,13,8 betaald, zoodat de Wed. Vrients na betaling van eenige schulden 93 gulden overhield!

Behalve eenige posten voor heelkundige behandeling en medicijnen, waaruit blijkt, dat het tarief langzamerhand aanmerkelijk gestegen was, was er in het archief van de 18e eeuw niets bijzonders op dit gebied te vinden.

Trouwens de genees- en heelkundige hulp schijnt allengs verbeterd te zijn. Volgens den „Geheymschryver van Staat en Kercke” waren er te Abcoude in 1759 „een Doctor Medicinae en drie Wondheelders, over welkers bekwaamheden Abcoude niet ligt reden zal worden gegeven te klagen, en om beter naar elders te gaan zoeken”.

Te Baambrugge was toen „een chirurgijn die men hier om zijne geleertheid, ervarenheid en goede bekwaamheden ook wel gebruykt om inwendige ziekten en kwaalen te geneesen, daar bij veelen zig niet ongelukkig bevinden....”!!

Baambrugge, November 1923.

J. G. Th. GREVENSTUK.

# De Franschen in de Vechtstreek in 1672.

Medegedeeld door I. M. VAN WIJHE.

Op de Kon. Bibliotheek te 's Hage bevinden zich een aantal manuscripten, waarin plaatsbeschrijvingen van Andries Schoemaker, die deze ook met uit de hand gekleurde afbeeldingen heeft voorzien.

Een daarvan bevat min of meer uitgebreide aantekeningen hoe de Franschen anno 1672 in de stad en de provincie Utrecht en in andere deelen van ons land hebben huisgehouden.

Op het titelblad staat:

## UTRECHT.

„De stadt en het geheele Sticht werd in den jare 1672 bemaagtigt van de Francen, alwaar dat se slegt huijsgehouden hebben en het jaar daaraan sijn se sonder slag of stoot weder weghetrocken, doch niet sonder groote knevelarij en brantschatting, die seer swaar was te moeten betalen”.

Op verzoek van den heer J. W. Verburgt wil ik ten behoeve van „Niftarlake” eenige mededeelingen betreffende plaatsen en kasteelen in de Vechtstreek uit dit manuscript geven.

## NIWENRODE.

Een oud adelijk huijs gelegen aan de Vecht, welke een uijtmument swaar gebouw en de muragie wel drie voeten dik sijn, gelijk men ten huijdige daage aan dat gebouw noch kan zien.

De Franzen sig achter en tusschen die sware muuren alsmede daarvoor op 't nederhof of desselfs poortplijn met een form van een halve maan seer sterk verschanst en dus uijt het voordelig genot dat sij daarvan genoten den eijgenaar of inwoonders beloof de selve plaas op hun vertrek in staat te laten bijven sonder hetselve te ruineren, waarin sij ook getrouwelijk hun woord hielden, tot soolang egter, maar dat de Staatse bezetting (in) het niuw gefortificeerde fort Niwersluijs hen daar sco geweldig benaaude, dat se eijndelijk gedwongen wierden

vandaar te moeten wijken derhalve uijt vreesse of de Staatse verder doorbrekende zich van hun voordelen mochten bedinen, soo deden se het hujs eerst voor een gedeelte springen en verder staken se de brant daarin, dat het ten gronde toe verteerde.

### VRELAND.

Een dorp gelegen in 't Sticht van Utrecht aan de Vecht en dus mede onder het geweld der Francen. In den jaare 1673 quamen van Utrecht tot Vreeland 12 Francen in mening om de klokken uijt den toorn te lichten en mede te nemen, gelijk sij reeds op verschijden dorpen hadde gedaan, wierd sulx door een boer aan den Hinderdam bekent gemaakt, waarop kapitijn Kolbeenen met 16 vrijwillige musquetiers in een scuijngen den vijand tegemoet trocken en tot Vreeland komende, vonden deze klokkedieven bezig om de klokken in 't schip te doen, daarop deden de Hollanders een charge op den vijand, welke het met loopen meenden te ontkomen, maar sij wirden soo kort op de hielen gevolgd, dat se 6 van haar achter lieten, welke met de klecken binnen Weesp gebraght wierden.

### DE NIWERSLUIJS.

Is gelegen aan de Vecht, alwaar de schuijten die na en van Amsteldam naar Utrecht varen, plijsteren. De Francen, die in den jaar 1672 nevens die van de bisschoppen van Keulen (en) Munster, benevens den koning van Engeland Nederland overstroomde soo hadden de France om post te vatten aan de Niwersluijs, doch de Hollanders quamen haar net voor.

In de maand Maij desjaars 1673 was de prins van Oranje dugtig in de weer om de frontieren tegen de France te verstercken, want de France maakten staat om tot Niwersluijs te komen nestelen, doch dit mislukten haar.

Zijn Hooghijt, den heere Prince van Oranje besigtigde in de maand Meij des jaars 1673 alle de frontierplaatsen van de staat, of dezelve van alles wel besorgt waren, alzoo den prins van Condé beneffens Luxemburg en d'Anjou groote preparatiën maakte om de eene of andere post te forceeren, en zoo Holland in te dringen, voornamentlijk schenen sij het oog op Muijden en Weesp te hebben (want de stad Amsteldam scheen haar soo wonderlijk in 't oog, zijnde dit de buijt daar de France officieers

en soldaten om dansten) bij de laat genoemde stad, lieten haar verschijde France troepen sien. Selfs quam Condé met duc d'Anjou met veele officieren en soldaten bij de Hinderdam, alsof sij daar iets op wilde ondernemen, doch sij bleven echter daar niet lang, weshalve de staat de fortificatien soo tot Weesp en alle andere posten ongemeen deden verbeteren, en om deselve te beter te beschermen, sond sijn Hoogheit patenten voor de burgers en landluijden af, om haar na een aangewese rendé voes te begeven. Ook ordonneerden sijn Hoogheit aan de colonnel Stokheijm om aan de Niwersluijs post te vatten dewijl veele meenden, dat de France het selfde voornemen hadden om daar een sterckte op te werpen, om soo veel te beter door Weesp na Amsteldam te kunnen komen.

Immers den gesagte Colonel Stokheijm begaf hem op den 13 Meij met 1600 man aanstens derwars, bij hem hebbende 1000 boeren om te graven, sonder vertoeven wierd den spa in de aarde gestoken en sodanig gevordert, dat binnen 2 dagen dese niwe schans in een volkomen perfectie was om alle geweld te kunnen afweren. Tot meesten zekerhijt wierden 11 uijtleggers daar rondom in de Vecht gelijit en aanstons veel canon op de schans gebraght.

Den Colonel Palm nam van den Uijthoorn mede tot Willes en Lemmerck post, waarmede Holland als met een muur besloten was, en geen kans voor de Franschen haan overbleef, hoe sterck hij kraaijde, die wegens dit postvatten niet wijzig ontset en verslagen waren, doch evenwel om de moet niet geheel verloren te geven, quam duc de Luxemburg met 3 à 4000 van Utrecht te Breukelen met voornemen om de onsen te slaan, daar alles wel beset vindende dorst niets ondernemen maar versterckte sich te Breukelen, desgelijks ook op het huijs Guntersteijn, daar kort voor zijn aankompst 300 France op geriteert waren, gevolgt door den kapitijn Toulemonde met 150 man, welke sij tot onder het geschut gelokt hadden gaven dapper vuur onder de Hollanders, blijvende daar 4 man dood en de rest meest retireren, doch opdat sulx te vijliger soude gschieden, bleef de kapitijn aan de brugh de wagt houden tot sij alle over waren. Als wanneer hij de planken van de brugh meende af te werpen, wierd in sijn rug geschoten, sijn sergeant nam hem op en men braght hem na Amsteldam om genesen te worden, dagelijks vielen d'er niwe schermutzelen voor, maar

die van de Niwersluijs hadden wel het meeste voordeel.

Alle de gereformeerde officiers wierden uijt den Haag derwars gezonden, met ordre om deze niwe post an de Niwersluijs wel te bewaren, zoodat de Francen aan die kant niets konde uijtregten, alsoo men daar gestadig goede wagt tegens haar hield.

Dit post vatten an Niwersluijs braght de Francen in een sodanige ontsteltenis, dat se selfs niet wisten, hoe sij souden aanleggen, sijnde vol vrese of se niet wel het oog op Breukelen mochte hebben, verschanste haar aldaar. De preventie van Holland spiegelde haar an de veroverde preventien en waren soo lafhartig niet om haar soo sonder slag of stoot aan den vijnd over te geven en niettegenstaande den vijand in het begin des jaars 1673 om met haar overgrootte maght Holland te sullen aantasten, soo wierd door des Heeren segen, dat gude voornemen gestuijt, door het post vatten en starck bezetten der generale posten, als de Niwersluijs, tot Muijden, Weesup, Uijtermeersluijs, Hinderdam, Cronenburg, Oudewater, Niepoort, Schoonhoven, Gorcum, Leuvesteijn, Willis, Uijthoorn, Weerse overlaat, Niwerbrugge en Woercum; van de Zuijderzee af tot over de revier de Waal, welke alle seer duftig bezet wierden, maar wel in sonderhijt de post aan de Niwersluijs, welke sluijs rondom omgraven wierd (als we ten dien tijde gesien hebben) en een retrencement over de Vechtbrugge opgeworpen wierd; de wegen van wedersijde de Vecht tot halfswegen Breukelen daar de brantwaght van het Hollands volk was, waren met verchijde traverssen, afgravingen, wolfskuijlen, voetangels, putten, ruijters, etc. en andere middelen tot afbreuk en weerhouding der vijanden seer wel besorcht en daar en boven noch met een seer considerable batterij in forme van een redout, die met een volkomen contrescharp was omringt, tot meerdere verdediging was versterckt.

Aan een sijde deser soo welbeschanste wegen sag men niet dan wateren, aan de andere sijde had men niet als een moer-rassig land dat dese post, ten aansien van naturelijke situatie en kunstige versterckingen volkomen onwinbaar was, en geheel Holland ontoegankelijk wierd gemaakt, mits het met een behorelijk garnisoen getrouwelijk beset blijvende, tot welkers onderhoud berijds den 17 May aldaar vrij leger wierd verklaart, en onder behorelijke paspoorten aan een ider toegestaan allerlij

lijftocht daar heen te mogen voeren en opentlijk te verkopen, dat bragt daar een ongelofelijke toevoer van alles en gans niet duurkoop.

Als men nu alles klaar hadde, soo wirdet er seer hevig uijt de Niwersluijs op Breukelen geschoten, 'twelke de France met haar geschut weder beantwoorde, waardoor er aan wedsersijde alsoo vrij wat volk dood bleef en alomme soo slegt gesteld werd, dat sij eijndelijk soowel aan de eene sijde als de andere sijde moede wierden en voortaan hare posten met vlijt bewaarden.

Echter baarden het geen klijne alternatie onder de Francen, wanneer sij des naghts van desen kant soo veel dooden en gequeste officiers sagen inbrengen, behalve de gemene soldaten; die wat swaar gespiest waren, wierden aanstons in eenige putten geworpen en met aarde bedekt, haar verlies wierd wel op 600 man gerekent, waaronder veel van het regiment waren, sijnde dat het schoonste volk dat den Francen koning in sijn dienst hadde, hier te lande, welk dus doen de meest geruineert was.

Boven de 30 gequeste officieren op de voorgaande dagen, waren nu noch 15 dooden in Breukelen gebraght, waaronder 2 opperhoofden van regementen, in dier voegen dat Holland aan deze kant nevens een goet gedeelte van 't Sticht van Utrecht van de France moortbranders bevrijt wierd, toen hield sig de vijand voor eerst wat stil.

### *NICHTEVECHT.*

Een fraij dorp aan de Vecht gelegen en niet verre van het steedje Weesp. Moest alsmede de gruwelen der Francen ondergaan en den wrede tirannische beker drinken, zij hadde verschijde malen wel last geleden door de stropende partijen, maar nu gong het verder. Zij moorden en roofden het geheele dorp uijt. Zij waren net ontrent roversknegten en dragonders onder het commando van den Marquis de Bouflers uijt de stad Utrecht in het dorp Nichtvecht met expresse last en bevel om alles te verbranden en verwoesten tot den grond toe. Hett sij uijt spijt van begeersucht omdat de inwoonders niet tijdig genoeg en overtollig waren geweest tot het opbrengen van haar opgelegde schatting of wel uijt wreede wraaklust omdat de Staatse benden eenige watermoolens daar ontrent en langs de Vecht

uijt vrese of de Francen het onderleggende land mochte droog maken, hadden doen afbranden.

De inwoonders van Nichtvecht van het voornemen der Francen tirannen verwittigt sijnde, namen met alle hun tilbare goederen de vlucht voor sooveel sij konden na Weesp, ondertussen vielen de Francen als woedende beesten in de huïsen en vandaar tot onder het schut van den Hinderdam genadert, staken daar eenige huïsmanswoningen in de brant.

Hierop deed de kapitijn Domselaar dien 't fort commandeerde aanstons met kanon eenige 't sijnschoten tot waarschouwinge aan die van Muijden en Weesp en den Utermersche Schans, waardoor alles in de omleggende garnizoenen in allarm geraakte; de voornoemde commandant, als naast daaraan gelegen, commandeerde op 't beright, dat den vijand niet sterker, sond ontrent een gelijke partij uijt, de welke den vijand veel te sterck vindende, socht het op de bequaamste wijs te ontkoomen, dan vonden haar eer sij 't dochten van allen beset. Soo poogden sij door te breken, maar wirden soo gehavent dat verschijden van hem nevens eenige vijanden op de plaats bleven liggen, en daar bleven wel 60 man gevangen, de overige sijn het ter nawernoot noch ontkomen, toen begon de tirannij los gebroken en sijnde den toorn te vieren, alles moest toen voort, huïjs voor huïjs werd in de brant gestoken, de kerk wierd niet ontzien, maar onderging hetselfde lodt.

Het bleef noch bij het dorp niet, waar dese brantstichters gongen wel een half uur in 't ronde alles verwoestend sonder eenige verschoning, niets bleef er over als de grond. Dus was het gewelt en 't leven der Francen in de Hollandse dorpen overal wreed en schrikkelijk.

De gevangens wierden naar Utrecht gebraght en met hun rijke roof aldaar dan als in triump omgevoert om al daar haar rentmeester, de opperste moordbrander, de hartog van Luxenmurg rekenschap van hun goddeloos bedrijf te geven.

Onderwijle hadden se de gevangenen langs de weg van Nichtvecht tot aan Utrecht toe, met allerlei barbaarse wreedheijt seer ellendig geplaagt. Sommige ten deele, andere geheel naakt uijtschut, dus moesten ze nu met bloot voeten, langs den weg die met ijs en hagel besaaijt lagh na Utrecht gaan.

En hadden se noch mogen gaan, maar sij wierden met slagen en stoten voortgedreven, veel slimmer gehandelt als men de



beesten doet. Dese gevangenen versteijfden van kouw en ongemack langs de wegh die wel ses uren lang is. Het bloet droop deze ellendigen langs het lijf bij de beenen af.

Te Utrecht op deze manieren gebragt sijnde soo verschrikten de inwoonders aldaar van dit deerlijk schouwsel te sien, welke uijt mededogen van dese elledige gevangens alles toebagten, wat se konden om deze onnosele en naakte menschen te decken.

### LOENEN.

Nadat nu den vijand Kronenburg <sup>1)</sup> hadde ingenomen, soo vielen se op het dorp Loenen aan, daar sij deze en den volgenden dagh seer jammerlijk en tirannig huijs hielden, rooven, branden en plunderende was daar geen gebrek, plegende aan den genen, die haar wreede handen niet hastig konde ontkomen met alle wreedhijt die sij konden bedenken out noch jong, noch geen sexe verschonende, maar sij lieten overal bloedige handen staan.

Nadat den vijand schandelijk geleeft hadde met de bezetting van Kronenburg, soo borsten se uijt met alle geweld, soo leefden se met de omheen gelegen huijsluijden seer tirannig.

### RUWIEL.

Is een oude ridderhofstad gelegen aan de Vecht, onder het gedistrueerde huijs ter Aa en is leenroerig aan het Sticht van Utrecht.

In den jaare 1672 is dit huijs, als onder het Sticht sijnde, almede in de handen der Francen gevallen, bedrijvende daarom heen grote wreedheden en als sij in den jaare 1673 moesten vertrecken schijden ze met stank, want den 21 Julij staken se dit huijs in de brant, en verwoesten het soodanig gelijk het hierevens wierd vertoont, soodat daar tegenwoordig niet anders van te sien is als verwoeste puinhopen, koelden hier haar moetwil, dat ze doen konden sonder tegenstant, want te Ameijde hadden ze lustig klop gehad.

---

<sup>1)</sup> Over 't slot Kronenburg gaf ik elders bijzonderheden, de gebeurtenissen op dit kasteel in 1672 gaf ik daarin als slot, zoodat ik ze hier niet kan mededeelen, evenals van 't Kasteel Gunterstejn.

*MAARSEN.*

Een deftig dorp gelegen in 't Sticht van Utrecht aan de Vecht, omtrent twee ure van Utrecht.

In den jaare 1672 is dit dorp nevens het geheele Sticht onder de macht der Francen gekomen, die hier gelijk in andere dorpen seer slegt geleeft hebben, ruinerende de inwoonders met gestadige inquantiering, schattingen en afpersingen ten eenemaal.

Het slot of kasteel is in wezen geweest tot in den jaare 1672 als wanneer de moordbranders, anders de quadaardige Francen, dat deftig slod in brant gestoken hebben en het alsoo verwoest, waarvan de overblijfsels ons hier dus vertoon werden.

Naderhand zijn ook deze ruinen afgebroken en tot de grond toe gesleght, de fondamenten uijtgegraven en de vlakke is verandert in een seer fraije hoffstede en wort nu 't Huijs ter Meer genaampt, en is leenroerig aan het Sticht van Utrecht.

*ABCOUDE.*

De gruwelijke tirannij, moorderij en roverij der Francen in de Hollandse dorpen, waar dat se quamen, is onbeschrijfelijk.

Daar waren geen gruwelstukken die bij haar niet bedreven wierden, al waar het schoon dat ze door haar quaden handel geen voordeel hadden soo moest alles voor haar zugte.

De Hollandse en Utrechtse dorpen, die zoo wat na lagen, wierden haar verwoestingen gewaar waarvan men onder andere het voorbeeld gezien heeft in het schone dorp Abkoude.

Hier hebben de moordbranders (nietteenstaande dat dit dorp onder het Sticht van Utrecht lagh) echter almede het nootlod des oorlogs en de gruwelijke geweldenarijen van den Francen moortbrander moeten lijden en ondergaan.

De vijand op den 17 November 1672 waren te samen 150 man stark, met voll last van den overgegeven booswicht den hartog van Luxemburg om alles te ruineeren waar dat se bij konden komen; daags voor hare uijttocht van Utrecht marcheerde se tot aan Bambrug en 't slod van Abcoude, van waar sij 40 man buijten 't slod om over de onder gelegen velden na het dorp sonden.

Deze knapen als helse furiën in de duijsternis met een isselick geroep in het dorp vielen en met haar fackels en geprepareerde vuurwerken op diverse plaatsen in de brand setten,

soo dat van des morgens van 3 tot 6 uren meer dan 100 gebouwen in rooken geraakten.

De meeste inwoonders salveerden haar soo gekleet als ongekleet uijt haar bedde opvlogen op het ondergelopen land, daar sij soo naakt en bloot in de koude nacht in 't water moesten staan, dat met ijs bestrempt was.

Sommige, die de vijanden verrasten wierden met de huijsen door de brant verteert en andere die in hun vlucht agtherhaalt wierden, moesten al hetgene uijtstaan dat een gruwel was om te aanschouwen werdende sommigen aan de staarten der paarden en andere aan de voeten der ruijters bij het haar gebonden en gesleept na hun garnisoen, daar hare smerten wierden vermenigvudigt meer alsof sij van de helsche furiën in de rasernije met tormenten ter dood gebragt ware.

Het garnisoen op 't slod van Abcoude hadde de vijand in 't aankomen door 't plotsen van 't water en 't breken van 't ijs welgehoort, doch alsoo 't selve seer swak sijnde, haar aanbevolen post niet dorsten verzwacken, veel min verlaten en alzoo haar ordring was de macht van den aannaderenden vijand, mits gaders of deselve ook een achterhoede hadde, dewelke het slod soude kunnen aantasten, soo vond men geraden haar post wel te bewaren en Abkoude met de andere omgelegene dorpen door drie sijschooten uijt het kon te waarschouwen dat er onrust was, waartogen sij op hare hoeden mogten sijn, dinende deselve schooten mede om uijt de naastgelegen posten onderstant af te locken, gelijk daarop uijt Weesp ook eenig secours quam 't welk tot Abkoude, dewijl de vijand al voort was niet meer voordeel dede, als dat se de kerke die op twee plaatsen was aangestoken voor het verbranden bevrijde.

In plaas dat dese gepleegde wreethijt en het tirannis gemoet van deze moordbranders haar sate een afkeer van zulk een barbaarsen handel soudene gekregen hebben, soo wierden in tegendeel hetselve te meer brandende om diegelyke barbaarsche actien uijt te voeren, doende het haar noch leet dat tot Abkoude noch eenige huijsen onbeschadigt gebleven waren waarom sij op den 30 November, evenals voorheen het dorp mede wilde verrassen en het overige dat er was blijven staan, mede door het vuur doen verteren, dat haar sodanig mislukte, dat sij in plaas van gevangenen mede te slepen, veele van de hare wierden gevangen door het garnisoen dat op het slod lagh, want dat

garnisoen was tussen beide versterckt, doende een uitval hetwelke van een goet gevolg was, waardoor het garnisoen op den vijand seer verbittert was wegens de voorgaande gruweldaden, soeckende gelegthijt om dese moortbranders haren handel betaalt te zetten, welke haar ook ten deele gelukte want terwijl de ordinaire trekschuijten op ene tijt van Amsterdam op Utrecht voeren soo heen als weder, sette sig eenige waaghalzen uijt het garnisoen van 't slod in de trekschuijt, waarme sij in alle stilhijt tot Breukelen komende 19 Francen in een kroeg sittende, op 't lijf vielen en met eenige buijt gevankelijk op het slod braghten.

### *WESTBROEK.*

Soo genaampt omdat het ten westen van Utrecht is gelegen in tegenstelling van Oostbroek aan de andere sijde der stad Utrecht gelegen, daar de France ook meester waren. Het Nederlands krijgsvolk had reeds door klijne vaartuigen en andere schuijtgens met klijne veltstuksgens beplant een tocht gewaagt en die bij Breukelen opgeworpen schans onbuijikbaar geschooten, hen naderhand te lande begeven en aldaar noch eenige France werken vernielt, doch het was niet geschiet, sonder schade te hebben geleden aan haar volk, waarvan verschijde gequest naar Amsteldam wierden gebraght oock bleef een constapel, door het springen van het geschut.

Kort hierna sijn omtrent 100 man in chaloepen en roeijschuiten in Niwersluijs afgevaren, nemende hun wegh achter Breukelen en Westbroek, alwaar de France verschijde borstweringen hadden opgeworpen, en de Hollanders een slapende schildwacht aantroffen, dewelke maar van 't leven berooft wordende, sonder eenig gerught of alarm omtrent 90 man van de vijand aanvielen, die sij ook meest allen in 't gras deden bijten en sig met goede buijt en plundering weder na hun post, de Niwersluijs, begaven nalatende 5 dooden en 2 gequesten.

### *BREUKELEN.*

Een seer vermakelijk dorp aan de Veght gelegen tusschen Niwersluijs en Maarsen, 't welk alsmede in de handen der Francen was gvallen, als behorende onder 't Sticht. Hier hebben de France haar vastgemaakt met schansen, met canon en een sterck garnisoen bezet.

De inwoonders van de dorpen langs de Vecht hadden bijna een rond jaar geplaagt geweest van den francen met een sware inquantiering, schattingen, contributie, en gestadige verandering van volk door het heen en weer trekken der partijen, gestadig geplaagt geweest en tot het gebeente toe uijtgemergelt, want de Francen in tegenweer van de staatse sterckte op de Niwersluijs, nog te Breukelen versterckende, wierpen twee schansen, de eene aan de Oostzijde en de andere aan de Westzijde aan de Vecht op, waartoe sij de boeren uijt Gooiland en Amersfoort presten, die sij niet alleen des daags met slagen en geweld aan 't werk dreven, maar ook des naghs als krijgsgewan- genen in de kerk tot Breukelen opslooten, omdat sij anders gedwongen arbijt niet souden weghlopen. Deze arbijders den ganschen dagh moede en mat gewerckt en des avons kout en nat sonder eenig vuur bij malkander opgesloten vindende, staken de stoelen en banken van de kerk en al wat sij konden vinden in de brant, om sig uijt noot te verwarmen; waarna de Francen in en om dit dorp Breukelen in forme van een legerplaas hun tenten opgeslagen en daartoe wel omtrent de 100 huijsen afbraken, verbranden en ruineerden, ondertussen noch dat die arme inwoonders hun van alle nodruft moesten verzorgen, ook hooij en haver voor hun paarden, daar en boven wierden sij noch van hun vee: koeijen en paarden, koorn en eijndelijk van alles berooft, want nawelijks was de eene stropende partij weggegaan of daar quam al wederom een andere, want deze roofvogels waren gestadig op de been, daar sij dagte, dat iets was, wierd door haar weggehaalt soodat de dorpelingen of de huijsman hier omtrent nawelijks broet hadden.

Eer dat sijn Hooghijt de post aan de Niwersluijs had betrocken soo wierden op de heerenhuijsen hier omtrent maar 50 of 60 man gelegd, maar sedert hervatten van deze post, soo waren der veele honderden op die huijsen gekomen en wanneer nu eenige van dese sware garnisoenen des naghts eenen exploit, hetzij om te branden, rooven en plunderen of iets anders wilden ondernemen; soo quamen de partijen des avons uijt Utrecht de welke door den arsmoordbrander Luxemburg gesonden sijnde, de andere in dese gruwelen wel dapper bijsprongen, zijnde door den bant vol vruegde als zij een schelmstuk soude ondernemen en soo haast als eenig inwoonder van Breukelen sig in 't minste tegens sulck geweld wolde tegenstellen, jaa alleen

maar om haar leven en eijge goederen te beschermen, wierden dezulke aanstons maar onder de voet geschoten of seer ellendig geslagen, dat het ermarmelijk was om te aanschouwen, indier voegen dat de meeste ingesetenen om hun leven te salveren en dat in een wat sagter elend te verslijten, alles verlieten en vlugten van daar.

*Naschrift.* De schrijver heeft een begin gemaakt met 't kasteel Zuylen, doch is daar niet mede voortgegaan, er staat alleen iets omtrent de ligging, wat geen zin heeft hier te vermelden.

---



Exterieur Kerk.

## Nieuwer ter Aa.

'n Onbeduidend stroompje is ze, de Aa. Ten W. van de spoorlijn Breukelen-Abcoude kronkelt de Kromme Angstel — 'n gepaste naam! — Haar „bovenloop” is de Aa, waaraan Ruwiel en Nieuwer ter Aa gelegen zijn. Even beneden station Nieuwersluis voert 'n prachtig laantje, overeenkomst vertoonend met het Laantje te Middelharnis van Meindert Hobbema, 't sappige, flauw golvende kleiland binnen naar Nieuwer ter Aa, in het „land van Kees den Tippelaar” en omstreken, Draai geheeten.

Ter Aa nu is 'n vriendelijk dorpje. Middelpunt is hier het kerkje. De toren, 'n breede steenklomp, heeft blijkbaar haar spitsje verloren in de dagen van strijd. 't Houten bovenstuk bewijst dit wel en tevens de torenklok, die in een randschrift het volgende vermeldt:

*„Doe 't Spaansch gebroed*

*„Hier was te land*

*„Zoo wierdt verwoed*

*„Mijn kap verbrandt (1575)*

*„Maar ik bleef hangen door geluk*

*„Nu ben ik door het fransch geweld*

*„Verbroken en voor weinig geld*

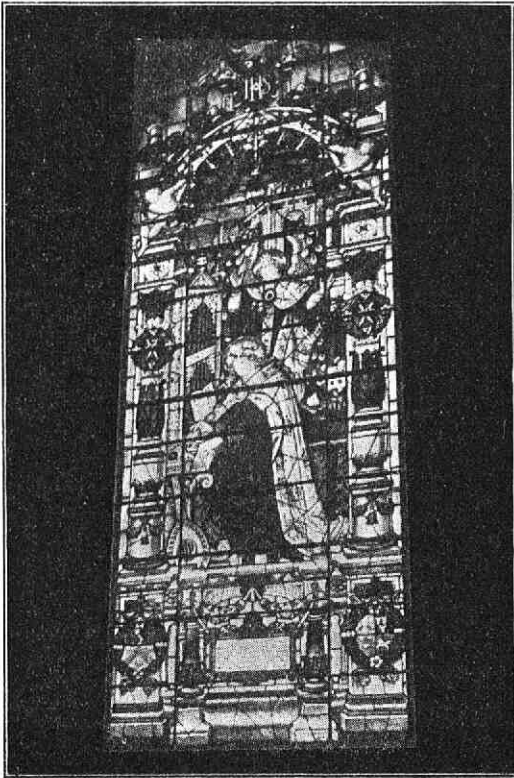
*„(1673) Verkogt doch weer te regt gesteld (1676)*

*„De Kerkmeesters Dirk Jacobsz. Schout*

*en Pieter Harmensz. Haan hebben mij doen vergieten”.*

't Kerkje is dus uit den tijd vóór de Reformatie en gebouwd in den bekenden kruisvorm. Bij de onlangs uitgevoerde restauratie kwam 'n oude grafzerk te voorschijn, — nu in den muur gemetseld — waarin stond gegrift:

An. D. 1583 den 13en Novemb.  
sterf (*stierf*) Egbert ter brugghe  
pastoor hier begraven”.



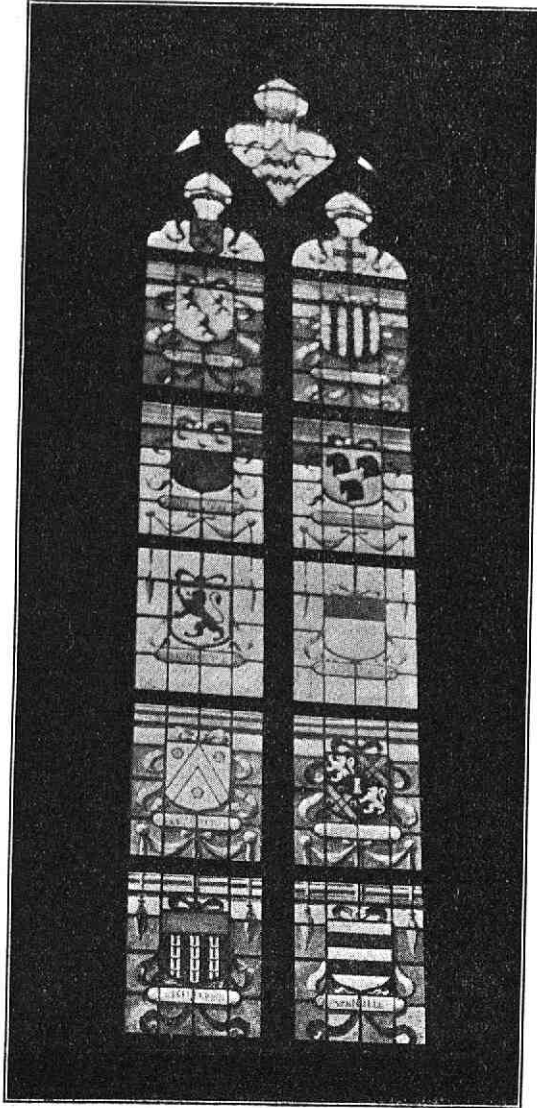
Transept-raam.

De eerste predikant, die na de Hervorming beroepen werd, was Ds. Cornelis Fransz. Polletz. De Heer van Ter Aa begaf van ouds de parochiekerk en het kosterschap. Deze Heer betaalde ook den predikant uit de inkomsten der kerk, waartegen de Staten van Utrecht geen bezwaar maakten.

't Interieur vertoont veel merkwaardigs en interessants.



Vooreerst 't orgel, 'n geschenk van wijlen Barones van Reede van Ter Aa. „Dit orgel is geschonken ter nagedachtenis aan de

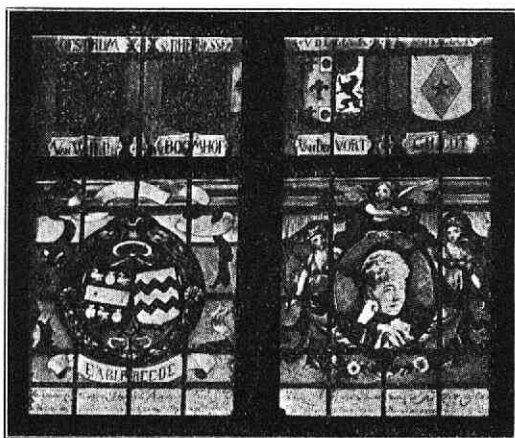


Heraldisch raam.

geliefde en hooggeëerde „Kitty Earle”, geboren Barones van Reede van ter Aa” lazen we op de mooie eikenhouten betim-

mering. Genoemde dame was n.l. gehuwd met George Hudson Earle.

Behalve dit naar ons werd verzekerd prachtige orgel, uit Vlaanderen afkomstig, kan deze kerk bogen op een ander geschenk, dat zeer zeker waard is vermeld te worden. Aan de Zuidzijde van het transept bevind zich n.l. een prachtig gebrandschilderd raam van Engelschen oorsprong. Voorgesteld is hierin St. Caecilia, aan het orgel gezeten, gekleed in weelderige gewaden en in weelderige kleuren uitgevoerd. Men lette bij het



Koorraam.

Fragment.

beschouwen der afb. eens op de harmonie in kleur en lijn, die alles beheerscht. 'n Heerlijk stuk werk! 't Raam is, zooals reeds gezegd is, 'n geschenk. 'n Onderschrift in 't glas luidt:

„In honored memory of late Gerrit Jan Dijk of Amsterdam and Haarlem and Eleonore Marie Oskamp his wife, the beloved uncle and aunt of S. E. Earle de Reede de ter Aa. Anno Dni 1899". Nu, we zijn er „the beloved uncle and aunt" der Barones ten zeerste dankbaar voor.

Haar zelve echter ook. Want 't Westelijk gedeelte der Kerkruimte, de plaats van het vroegere hoofdaltaar, biedt nog veel bezienswaardigs.

Hier vallen thans de in half-cirkel-vorm geplaatste Gothische ramen te bewonderen. 't Middelste trekt direct onze aandacht door de Vrouwefiguur, die prachtig van teekening is met strakke lijn, maar toch met veel innigs. Let eens op het haar.

Hoe sober is dit behandeld, hoe zuiver is ieder golfje. De ge-laatsteekening is ook heel juist. Met groote piëteit is de figuur in het algemeen weergegeven. 't Is de afbeelding der Schenk-ster.

't Linker fragment der venstertraceering vertoont beneden de wapenschilden der Earle's en van Reede's, verbonden door kleurige linten, aldus duidend op de vermaagschapping der beide familiën. Onder deze afbeeldingen lezen we:

„Susanna Elizabeth Baroness de Reede de ter Aa, who died Febr. 24 1896 and was burried at For Quay England, the be-loved and honored wife of George Hudson Earle in her memo-ry: these ancient Windows were restored A. D. 1897”.

't Overige van het raam is gevuld met wapenschilden van verschillende adellijke geslachten o.a. van Rhenesse, van Wilp enz. Al deze schilden zijn sober gehouden. Verbazend knap is soms de kleur getroffen. Hoe gloeit het diepe rood, schittert het harde geel, vlamt het felle blauw. 't Blauw wordt azuur-achtig door 't naast liggend rood, terwijl de laatste kleur violet-kleurig wordt door de nabijheid van de eerste.

De andere ramen in het koor zijn ook alle bladzijden uit het boek der heraldiek. Talloze schilden treffen we er in aan.

Summa summarum, wel 'n „little church”, maar een, die 'n „great enjoyment” biedt.

Utrecht, Wijnmaand '23.

D. PHILIPS.

## INHOUD.

---

1. Naamlijst . . . . .	blz.	V
2. Verslag van den secretaris . . . . .	„	XI
3. Rekening van den penningmeester. . . . .	„	XIV

---

4. Geneeskundige hulp op het platteland in de 17e en 18e eeuw, door J. G. Th Grevenstuk. „		1
5. De Franschen in de Vechtstreek in 1672, medegedeeld door J. M van Wijhe . . . . .	„	6
4. Nieuwer ter Aa, door D. Philips . . . . .	„	18

---

De uitgave van dit jaarboekje moest wachten op een artikel van den heer Remouchamps, doch zeer tot ons leedwezen was de auteur door ongesteldheid niet in de gelegenheid dit artikel te voltooien.

---